

WACŁAW URUSZCZAK (Kraków)

Sejm walny wszystkich państw naszych. **Sejm w Radomiu z 1505 roku i konstytucja *Nihil novi***

Jesienią 1504 r. ważyła się decyzja zwołania sejmu walnego. W zamierzeniach króla Aleksandra Jagiellończyka i jego najbliższego współpracownika kanclerza Jana Łaskiego miał być on *sejmem walnym wszystkich państw*, nad którymi rozciągała się jego władza (*dieta universis dominiis nostris generalis*), a więc nie tylko Korony Królestwa Polskiego, ale także Wielkiego Księstwa Litewskiego i Prus Królewskich. Zwołanie tego rodzaju sejmu walnego król zapowiedział w liście do rady miasta Gdańska z 28 listopada 1504 r., w którym oznajmił, że sejm ten odbędzie się albo w Lublinie, albo w Radomiu¹. Ostatecznie tuż przed świętami Bożego Narodzenia w dniu 23 grudnia 1504 r. Aleksander Jagiellończyk ogłosił zwołanie sejmu do Radomia na 9 lutego 1505 r.² Wybór tego miasta nie był przypadkowy. Wybrano znaczące miasto królewskie położone centralnie, aby w ten sposób umożliwić przyjazd na sejm nie tylko senatorów i posłów z dwóch głównych prowincji Królestwa, to jest Wielkopolski i Małopolski, ale także reprezentantów Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz Prus Królewskich. Ogłoszony sejm nie miał, jak to zazwyczaj ówczesnie bywało, podjąć uchwały w sprawie obrony granic państwa, czyli w praktyce ustanowić podatki, lecz w zamierzeniach głównych sterników nawy państwowej sejm walny w Radomiu w 1505 r. miał za zadanie wcielić w życie dzieło unii państw jagiellońskich. Chodziło o wspólne z Litwinami narady i podjęcie uchwał urzeczywistniających zawartą w 1501 r. unię, której akt w art. 1 stanowił: „Królestwo Polskie i Wielkie Księstwo Litewskie jednoczą się i łączą w jedno niepodzielne jednolite ciało tak, aby powstał jeden naród, jeden lud, jeden braterski związek, a także wspólne rady, a temu

¹ *Akta Stanów Prus Królewskich*, t. IV cz. 2 (1504-1506), wyd. M. Biskup przy współpracy .. Górskiego, Toruń 1967 (cyt. niżej: ASPK t. IV/2), nr 191, s. 19.

² *Ibidem*, nr 194, s. 21.

ciału wieczyście jedna głowa, jeden król i jeden pan zostanie wybrany w miejscu i czasie wyznaczonym głosami wspólnymi obecnych i na elekcję przybyłych, zaś nieobecność innych nie będzie temu przeszkodą, a dekret elekcji w Królestwie niech zawsze będzie [wydawany] według zwyczajów w tym względzie od dawna zachowywanych”³.

Program obrad sejmiku radomskiego ujawnia najpełniej treść poselstwa panów koronnych do panów litewskich, przedstawiony przez kanclerza wielkiego koronnego Jana Łaskiego (1456-1531)⁴ na sesji rady wielkksiążęcej w Brześciu Litewskim w dniu 25 lutego 1505 r., a więc na miesiąc przed otwarciem obrad w Radomiu⁵. Był to program bardzo znamieny, z którego jednoznacznie wynikało, że chodzi o to, aby na sejmie doszło do „dokończenia unii, uregulowania elekcji i w ogóle wszystkich spraw wspólnych”⁶. Między innymi miano zdecydować o miejscu stałej rezydencji króla, a więc o nowej stolicy państwa, tak aby odległości od jego granic były w miarę równe dla wszystkich jego mieszkańców. Choć tego nigdzie wyraźnie nie powiedziano, zapewne myślano o Radomiu, do którego przecież zwołano sejm walny, podczas gdy zwyczajne sejmy koronne obradowały w Piotrkowie. Natomiast przyszła stolica Polski – Warszawa pozostawała wówczas poza granicami Królestwa, jako stolica osobnego księstwa.

Wybierające posłów sejmiki przedsejmowe odbyły się na przełomie stycznia i lutego 1505 r. Dzięki zapisom w rachunkach podskarbiego koronnego znane są nazwiska 16 posłów z Małopolski oraz 6 posłów z Wielkopolski⁷. Liczby te nie odzwierciedlają rzeczywistego składu izby poselskiej, a jedynie informują o posłach, którym wypłacono tzw. „strawne”, czyli diety. Rzeczy-

³ *Primum quod Regnum Poloniae et Magnus Ducatus Lithwaniae uniantur et conglutinentur in unum ac indivisum ac indifferens corpus, ut sit una gens, unus populus, una fraternitas ac communia consilia eidemque corpori perpetuo unum caput, unus rex unusque dominus in loco et tempore assignatis per praesentes et ad electionem convenientes votis communibus eligatur quodque absentium obstantia electio non impediatur et decretum electionis in regno semper sit iuxta consuetudines circa illud ex antiquo servatas, [w:] *Volumina Constitutionum* t. I 1493-1549, vol. I 1493-1526, wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka i W. Uruszczak, Warszawa 1996 (cyt. niżej: VC t. I/1), s. 103. Przekład W.U. O unii mielnickiej z 1501 r. najbardziej dogłębną jej interpretację i ocenę przedstawił Ludwik Sobolewski w swej pracy doktorskiej pt. „Prawne aspekty unii polsko-litewskiej na przełomie XV i XVI wieku”, maszynopis pracy doktorskiej, Wydział Prawa UJ.*

⁴ O kanclerzu wielkim, arcybiskupie Janie Łaskim, zob.: Z. Kaczmarczyk, *O kanclerzu Janie Łaskim*, Warszawa 1955; E. Zivier, *Neuere Geschichte Polens*, Bd. 1, Gotha 1915; *Polski słownik biograficzny*, t. 18, s. 229-236.

⁵ *Legatio 1505 feria 3tia post dominicam Oculi in Brzescie Lith. Per Johannem de Lasko regni Poloniae cancellarium, ad consiliarios Lithuanae in presentia M[aiesta]tis R[egiae] perorata*. Publ. [w:] *Akta Aleksandra Króla Polskiego...* (1501-1506), wyd. F. Papée, w Krakowie 1927 (cyt. niżej: AA), nr 277, s. 458.

⁶ F. Papée, *Wstęp do „Legacji Jana Łaskiego”*, w: AA, s. 458. Zob. też: O. Halecki, *Dzieje unii jagiellońskiej*, t. II, Kraków 1920, s. 33.

⁷ A. Pawiński, op. cit., s. 220. Do wymienianych przez tego autora 4 posłów z Wielkopolski należy dodać 2 nazwiska wymienione w MRPS, tj. Jarosława Łaskiego, wojskiego sieradzkiego, oraz Piotra Wspinka z Będkowa. Por.: MRPS t. III, nr 2169, s. 142.

wista liczba posłów uczestniczących w sejmie radomski była z pewnością większa, zapewne zbliżona do 45, gdyż tyle nazwisk figuruje w wykazie posłów na sejm w Piotrkowie w 1504 r.⁸ Sejmiki udzieliły swym posłom ziemskim nieograniczonych pełnomocnictw (*plena et non limitata potestas*).

Otwarcie obrad sejmu radomskiego nastąpiło ze znacznym opóźnieniem dopiero 30 marca 1505 r. Przyczyną zwłoki był spóźniony przyjazd samego króla, który dopiero w końcu marca zjechał do Radomia z Litwy⁹. Obrady sejmowe trwały od 30 marca do 31 maja, a sam sejm formalnie przeciągnął się aż do 4 czerwca 1505 r.¹⁰ Przedłużenie obrad do 8 tygodni pozostawało w związku z koniecznością oczekiwania na panów litewskich oraz delegatów pruskich, o czym wzmianka we wstępie konstytucji sejmowych¹¹.

Dysponujemy wizerunkiem sejmu radomskiego w postaci znanego drzeworytu ze *Statutu Jana Łaskiego*¹². Przedstawia on sejm nie tylko jako sejm walny koronny, czyli tylko polski, ale jako *Sejm Rzeczypospolitej Obojga Narodów*. Wskazują na to dwie tarcze herbowe Królestwa Polskiego oraz Wielkiego Księstwa Litewskiego umieszczone u wezglowia tronu królewskiego, na którym zasiada król Aleksander. Równie znamieny jest kształt wieńca herbów otaczających uczestników sejmu. Obok tarcz herbowych województw koronnych, odnajdujemy w nim także herby: Wielkiego Księstwa Litewskiego w postaci tzw. „Kolumn ks. Witolda” oraz Bojuczcy czyli Krzyża Podwójnego Jagiellonów, herb Wołoszczyzny (głowa wołu z gwiazdą), herb Prus Królewskich („Czarny Orzeł z koroną na szyi”), godło Wielkiego Mistrza Krzyżackiego (chorągiew z czarnym krzyżem), herb Księstwa Słupskiego (skrzydlaty gryf). Z pewnością drzeworyt był inspirowany przez samego kanclerza Jana Łaskiego i wyrażał unijny program polityczny. Drogą do unii miał być udział reprezentantów wszystkich członków wspólnego ciała państwa we wspólnym sejmie walnym, a więc wspólnym parlamencie, na zasadach pełnej równorzędności.

Sejm w Radomiu w 1505 r. nie stał się jednak sejmem zjednoczeniowym – stanie się nim w przyszłości dopiero sejm lubelski w 1569 r. – a w jego następ-

⁸ A. Pawiński, op. cit., s. 219-220.

⁹ W liście pisany z Brzeźcia Litewskiego z 1 lutego 1505 r. do Rady Gdańska król informował, że nie może przybyć do Radomia na planowany pierwotnie dzień otwarcia sejmu 9 lutego z „powodu cara Zawołżańskiego i innych spraw Wielkiego Księstwa” (*pro imperatore Zawolhensi et aliis huius Magni Ducatus negociis*). Por.: ASPK t. IV/2, nr 197, s. 29.

¹⁰ W. Konopczyński, *Chronologia sejmów polskich 1493-1793*, Kraków 1948 (= Archiwum Komisji Historycznej PAU, t. XVI), nr 12, s. 133, na podstawie informacji zawartej we wstępie do konstytucji. Zob. VC t. I/1, s. 138. W świetle wpisów do Metryki Koronnej obrady mogły trwać jeszcze do 4 czerwca. Taką datę nosi uniwersał poborowy (publ. w VC t. I/1, s. 151). Por. *Matricularium Regni Poloniae Summaria*, ed. T. Wierzbowski, t. III, Varsaviae 1908 (cyt.: MRPS t. III), nr 2270-2274, 2276-2280, 2288, s. 150-151.

¹¹ ...*propter consiliarios Lithuaniae ac Prussiae terrarum expectatos in testimonio praesentium scriptos, aliosque magnae importuntiae eventus, usque ad diem sabbathi post Octavam Sacratissimi Corporis Christi [31 V] constituta fuit*. VC t. I/1, s. 138.

¹² B. Miodońska, *Przedstawienie państwa polskiego w Statucie Łaskiego z r. 1506*, w: *Folia Historiae Artium*, t. V, Kraków 1968, s. 19-68.

stwie stolicę polsko-litewskiego państwa przeniesiono nie do Radomia, lecz do Warszawy, inkorporowanej wraz z Księstwem Mazowieckim do Korony w 1529 r. W początkach XVI w. zjednoczenie Korony i Wielkiego Księstwa było celem prawie niemożliwym do osiągnięcia w obliczu wielu przeciwności i trudności. Przeciwnikami zacieśnienia unii byli sami Jagiellonowie, dla których nie do przyjęcia w tym czasie była rezygnacja z dziedzicznych praw do Wielkiego Księstwa, gdzie posiadali rozległą władzę gospodarską, dzieloną z wąską grupą możnowładców litewsko-ruskich¹³. Spośród członków rady wielkksiążęcej w maju 1505 r. zjechali do Radomia tylko ci panowie litewscy, którzy byli zwolennikami unii. Byli to biskupi: wileński Wojciech Tabor i miednicki (żmudzki) Marcin; a nadto dostojnicy świeccy: marszałek wielki litewski Jan Zabrzeziński – wojewoda trocki; Stanisław Janowicz, kasztelan trocki – starosta żmudzki; książę Michał Gliński, marszałek nadworny litewski – starosta bielski; Stanisław Kiszka – hetman wielki litewski; Stanisław Hlebowicz – wojewoda połocki. Nie mieli jednak ze sobą żadnych pełnomocnictw ani – tym bardziej – potwierdzonych przez stronę litewską rewersałów dokumentów unii mielniczej z 1501 r. Sprawa unii nie mogła więc oficjalnie stanąć na porządku obrad, co najwyżej stanowiła przedmiot luźnych debat. Mimo to – i jest to znamienne – przybyli do Radomia w połowie maja 1505 r. senatorowie Wielkiego Księstwa zasiedli w składzie izby senatorskiej w konsekwencji uczestniczyli w debatach i przyjęciu najważniejszych konstytucji, czyli ustaw sejmowych wieczystych i czasowych uchwalonych na tym sejmie. Ich nazwiska zostały bowiem wymienione w tych konstytucjach na listach świadków¹⁴.

Na sejm radomski do wspólnych narad nad sprawami państwa zostali zaproszeni także senatorowie Prus Królewskich oraz posłowie szlachty i miast pruskich. Zaproszenie to w zasadzie spotkało się z odmową. Przybyła na sejm reprezentacja stanów pruskich nie miała żadnych pełnomocnictw do debat nad sprawami całej Korony. Delegacja ziem pruskich, na czele której stał starosta golubski Teodoryk Servilla, przedłożyła obszerną legację, która w istocie stanowiła zbiór skarg (*gravamina*) do króla na nadużycia i łamanie praw prowincji pruskiej przez królewskich urzędników¹⁵. Odwołując się do przyznanych prowincji pruskiej praw, w zasadzie odmówili udziału we wspólnych obradach sejmowych.

Przebieg obrad sejmowych w Radomiu nie jest bliżej znany. W tym czasie nie prowadzono bowiem jeszcze diariuszy, znanych dopiero z sejmów w czasach króla Zygmunta Augusta. Znany jest natomiast dorobek ustawodawczy tego sejmiku. Był on bardzo znaczący, zwłaszcza w sferze ustrojowej i prawnej.

¹³ O. Halecki, op. cit., s. 30 i n.; F. Papée, *Aleksander Jagiellończyk*, Kraków 1949, s. 17 i n.; J. Bardach, *O Rzeczpospolitą Obojga Narodów*, Warszawa 1998 (= *Dzieje Narodu i Państwa Polskiego*), s. 16-17.

¹⁴ Por. VC t. I/1, s. 143, 147.

¹⁵ Publ. w: AA nr 283, s. 465-474.

Sejm radomski uchwalił w pierwszej kolejności konstytucje wieczyste złożone z 26 artykułów¹⁶. Na czele ich umieszczona została słynna konstytucja *Nihil novi* w brzmieniu następującym: „Quoniam iura communia et constitutiones publicae non unum sed communem populum afficiunt, itaque in hac Radomiensi conventionem cum universi Regno nostri praelatis, consiliariis, baronibus et nuntiis terrarum, aequum et rationabilie censuimus ac etiam statuimus, ut deinceps futuris temporibus perpetuis, nihil novi constitui debeat per nos et successores nostros sine communi consiliariorum et nuntiorum terrestrium consensu, quod fieret in praeiudicium gravamenque Reipublicae, et damnum atque incommodum cuiuslibet privatum, ad innovationemque iuris communis et publicae libertatis”¹⁷.

Ten tekst w przekładzie polskim brzmi następująco: „Ponieważ prawa ogólne i ustawy publiczne dotyczą nie pojedynczego człowieka, ale ogółu narodu, przeto na tym walnym sejmie radomskim wraz ze wszystkimi królestwa naszego prałatami, radami i posłami ziemskimi za słuszne i sprawiedliwe uznaliśmy, jakoż postanowiliśmy, iż odtąd na potomne czasy nic nowego (*nihil novi*) stanowionym być nie ma przez nas i naszych następców bez wspólnego zezwolenia senatorów i posłów ziemskich, co by było z ujmą i ku uciążeniu Rzeczypospolitej oraz ze szkodą czyjąskółwiek tudzież zmierzało ku zmianie prawa ogólnego i wolności publicznej”¹⁸.

Uchwalona na sejmie walnym w Radomiu 30 maja 1505 r. konstytucja *Nihil novi* stanowiła akt formalnie kończący historyczny proces formowania dwuizbowego sejmu walnego Korony Polskiej. Od tej pory w systemie ustrojowym dawnej Polski miejsce naczelne zajął dwuizbowy sejm walny (generalny), jako władza prawodawcza, podczas gdy wcześniej konkurował on z sejmikami ziemskimi i prowincjonalnymi. Tym samym, konstytucja ta stanowi świadectwo istotnego przełomu w dziejach ustrojowych dawnej Polski. Państwo z monarchii arystokratycznej (oligarchicznej), jakim było w czasach pierwszych Jagiellonów, przekształciło się w nowożytną monarchię parlamentarną. Był to zarazem akt podziału władzy. Stanowienie praw powszechnych przestało być wyłączną domeną monarchy, ale z mocy prawa miało pozostać w domeną współdziałania władcy z reprezentacją narodu politycznego.

Sejm walny Rzeczypospolitej przedstawiał strukturę złożoną. Wchodził do niego: król, rada królewska zwana senatem oraz posłowie ziem (*nuntii terrarum*). Te trzy elementy składowe sejmu nazywano od połowy XVI w. „stanami sejmującymi”. Funkcjonowanie sejmu zależało od ich współpracy, a konkretnie od zdolności do osiągnięcia zgody (*consensus*), a więc w istocie kompromisu. W sejmie jagiellońskim pozycja króla była niewątpliwie dominująca,

¹⁶ VC t. I/1, s. 138-43.

¹⁷ VC t. I/1, s. 138, art. [1].

¹⁸ Przekład A. Pawińskiego, op. cit., s. 213.

przypominająca angielską konstrukcję *the King in the Parliament*¹⁹. Formalnie samodzielnie, a w praktyce za radą senatorów, decydował on o zwołaniu sejmku, otwarciu obrad i zatwierdzał, czyli w istocie nadawał moc prawną wszystkim podjętym na sejmie uchwałom. Wszystkie ustawy sejmowe, zwane konstytucjami, wychodziły pod jego imieniem. W czasie obrad sejmowych król dysponował środkami mogącymi istotnie wpływać na przebieg obrad. Wiele też zależało od postawy senatu, który w czasach jagiellońskich (a także i później) zachowywał pozycję rady królewskiej, a więc z zasady powinnością senatorów było popieranie polityki tronu i spraw przezeń inicjowanych. Senatorowie dzielili się na duchownych, którymi byli katolicycy biskupi–ordynariusze i świeckich – wojewodowie, kasztelanowie oraz tzw. ministrowie. W obradach senatu mogli uczestniczyć także sekretarze królewscy i urzędnicy nadworni.

Trzeci wymieniony w *Nihil novi* składnik sejmu to posłowie ziemscy (*nuntii terrarum*). Byli to posłowie stanu szlacheckiego. Na przełomie XV i XVI w. rekrutowali się oni spośród tzw. średniej szlachty, choć nie brakowało wśród nich przedstawicieli rodów magnackich. Z reguły posłami zostawali niżsi urzędnicy ziemscy. Biogramy posłów z XVI i XVII w. wskazują na istnienie wśród nich liczne grono zawodowych parlamentarzystów. W sejmie walnym w zasadzie nie było reprezentantów stanu mieszczańskiego. Zasiadali w nim jedynie delegaci niektórych miast, takich jak Kraków czy Poznań, na podstawie królewskiego przywileju lub okolicznościowego zaproszenia. Brak reprezentacji miast miał swoją podstawową przyczynę w ogólnej słabości większości mieszczaństwa w dawnej Polsce, jak też w rezerwie samych miast do uczestnictwa w obradach sejmowych z obawy przed dominacją posłów szlacheckich.

Aż do końca lat dwudziestych XVI w. posłowie ziemscy nie tworzyli izby poselskiej w znaczeniu wspólnej reprezentacji całego stanu szlacheckiego. W sejmie występowały poselstwa poszczególnych ziem (województw), które za pośrednictwem swych posłów przybywały na wezwanie króla. Miało to znaczenie zwłaszcza dla procedury podejmowania uchwał, w szczególności dla osiągnięcia koniecznego konsensu. W miarę upływu czasu rosło poczucie wspólnoty interesów politycznych szlachty i zrozumienie konieczności wspólnego działania. Powstały więc warunki konieczne dla istnienia izby poselskiej. Za panowania Zygmunta Augusta partnerem króla i senatu była izba jako wspólna reprezentacja *ordinis equestris*. W 1551 r. podkanclerzy Jan Ocieski mógł powiedzieć: „Posłowie są tylko wybrani z województw, ale nie są posłami, tylko całej Rzeczypospolitej, inaczej byłoby, że każda ziemia zostałaby oddzielną Rzeczpospolitą”²⁰.

¹⁹ K. Grzybowski, *Teoria reprezentacji w Polsce epoki Odrodzenia*, Warszawa 1959; J. Bardach, [w:] *Historia Sejmu Polskiego*, t. I: *Do schyłku epoki szlacheckiej Rzeczypospolitej*, pod red. J. Michalskiego, Warszawa 1984, s. 57.

²⁰ Zob. Ł. Górnicki, *Pisma*, t. II, wyd. R. Pollak, Warszawa 1961, s. 485 n.

Mandat, jaki sejmiki udzielały swym posłom, przypominał w swej istocie prokurację, czyli pełnomocnictwo znane prawu prywatnemu. W teorii reprezentacji mandat taki nazywany jest mandatem imperatywnym. Umocowanie posła do działań ze skutkiem wiążącym dla reprezentowanych zależało całkowicie od udzielonej instrukcji. Elementem instrukcji była moc stanowienia, czyli zakres umocowania posła przez jego wyborców do złożenia w ich imieniu wiążących oświadczeń woli. Umocowanie to mogło mieć charakter ogólny (pełna moc stanowienia, *plena potestas*) lub ograniczony (ograniczona moc stanowienia, *limitata potestas*). Królowi zależało, aby posłowie przybywali na sejm *cum plena potestate* przynajmniej co do spraw zasadniczych, zwłaszcza podatków. Udzielenie posłom instrukcji ograniczającej ich moc stanowienia monarcha przyjmował więc niechętnie, a nawet uważał – jak na przykład król Zygmunt Stary – za nieposłuszeństwo²¹. Instrukcja stała się jednak dogodnym instrumentem walki politycznej dla średniej szlachty. Chodzi tu o tak zwaną instrukcję warunkową, polegającą na uzależnieniu zgody na propozycje królewskie, najczęściej w sprawie nowych podatków, od akceptacji przez senat i króla przedłożonych przez posłów postulatów²².

Zgodnie z brzmieniem konstytucji *Nihil novi* ustawy powszechnie zwane konstytucjami dochodziły do skutku za wspólną zgodą (*consensus*) stanów sejmujących. Ideę tę wyrażała dobitnie dołączona do jej tekstu w Statucie Łaskiego rubryka (tytułik) w brzmieniu: *De non faciendis constitutionibus sine consensu consiliariariorum et nuntiorum terrestrium*, która w skrótovej formie wyrażała jej lapidarną treść²³. Jednak za błędne uważam twierdzenie, jakoby konstytucja radomska z 1505 r. ustanawiała zasadę jednomyślności, jako prawny sposób podejmowania uchwał w staropolskim sejmie. Gdyby tak było, to znane z późniejszego okresu zrywanie sejmów wystąpiłoby już w XVI w. Jak wiadomo, niczego takiego sejmy XVI w. nie znały. Nie znały, gdyż obowiązywała nie zasada jednomyślności posłów w podejmowaniu uchwał, lecz zasada zgody (*consensus*) poselstw ziemskich, pojmowana nader elastycznie²⁴. Opozycja jednego czy drugiego posła, zwłaszcza w wypadku poselstw liczniejszych, nie miała prawnego znaczenia i mogła być ignorowana. W tych przypadkach uchwały dochodziły do skutku większością głosów, ale nie oznacza to, że kierowano się tu zasadą większości. W razie braku zgody ze strony jednego czy kilku reprezentacji ziemskich, król zwoływał w tych województwach sejmiki posejmowe dla uzyskania akceptacji miejscowej szlachty na uchwałę przyjętą na sejmie przez pozostałe województwa. Zdarzało się, że posługiwano się fikcją zgody udzielonej przez daną

²¹ „Acta Tomiciana”, t. X, nr 92, s. 102.

²² O mandacie poselskim, rodzajach instrukcji sejmikowych piszę szerzej w pracy: W. Uruszczak, *Sejm walny koronny w latach 1506-1540*, Warszawa 1981, s. 45-52. Por. też: A. Sucheni-Grabowska, *Refleksje nad sejmami czasów zygmunto-wskich*, „Przegląd Historyczny” t. LXXV, 1984, z. 4, s. 769.

²³ VC t. I/I, s. 138.

²⁴ Szerzej o tym: W. Uruszczak, *Sejm walny koronny...*, op. cit., s. 161n.

reprezentację ziemską, jak w 1538 r., kiedy część posłów opuściła obrady, a zgodę wyrazili w imieniu swoich ziem obecni na sejmie posłowie wybrani przez senatorów i ich klientelę. Wreszcie, gdy zgody nawet fikcyjnej nie dało się uzyskać, konstytucja sejmowa obowiązywała wówczas tylko w tych województwach, których posłowie wyrazili na nią zgodę, a w pozostałych nie. Przykładem takiej ustawy jest kodeks prawa procesowego ziemskiego – *Formula processus*, przyjęty w 1523 r. tylko przez posłów województw małopolskich.

Uzyskanie od posłów akceptacji proponowanych przez tron i senat uchwał uzyskiwano przez różnego rodzaju zabiegi, na które pozwalała niecałkiem sprecyzowana procedura obrad. Król mógł nakazać odbycie osobnych narad poselskich w ramach reprezentacji tylko jednego województwa lub prowincji z udziałem miejscowych senatorów, mógł zamknąć dyskusję nad daną kwestią lub też odebrać głos najzagorzalszym oponentom, jak to czynił Zygmunt August²⁵.

Konstytucję *Nihil novi* wydano na tym samym sejmie, na którym król Aleksander Jagiellończyk złożył wymaganą od polskiego monarchy przysięgę zachowywania praw (*Generalis confirmatio iurium*)²⁶. Mając to na uwadze, łatwo dostrzec, że *Nihil novi* w intencjach jej twórców miała przed wszystkim zabezpieczać przed królewską samowolą w sferze prawodawstwa w dziedzinach dotyczących wolności publicznej i prawa pospolitego. Ustawa radomska formalnie nie pozbawiła więc króla uprawnień do samodzielnego stanowienia prawa w dziedzinach czy sprawach innego rodzaju, które nie godziłyby w istniejące *status quo* w sferze prawno-ustrojowej. Za panowania Jagiellonów, a także ich pierwszych następców w epoce elekcyjnej, gdy autorytet monarchy był powszechnie uznawany, królowie dopuszczali stanowienie nowych praw bez sejmu²⁷. Tego rodzaju działania napotykały jednak opór szlachty. Powszechne uznanie znajdowała bowiem węższa interpretacja konstytucji *Nihil novi*, uchwalona na sejmie piotrkowskim w 1538 r.: *Constitutiones novas non nisi cum consiliariorum et nuntiorum terrarum consensu, secundum statutum Aleksandri regis faciemus*²⁸.

Nie można zgodzić się z poglądem dostrzegającym w konstytucji *Nihil novi* aktu istotnego osłabienia władzy królewskiej i, tym samym, prążyć późniejszej dekompozycji ustrojowej Rzeczypospolitej. U progu XVI w. konstytucja tego rodzaju stanowiła akt umocnienia państwa. Była wyrazem idei współpracy króla *Dei gratia* z reprezentacją narodu politycznego w imię dobra wspólnego na forum sejmu – parlamentu. Dobrze rozumiał to król Zygmunt Stary, corocznie zwołujący sejmy walne, przyczyniając się do umocnienia

²⁵ K. Grzybowski, *Teoria reprezentacji...*, s. 162-174.

²⁶ VC t. I/1, s. 172-173.

²⁷ Zob. S. Salmonowicz – S. Grodziski, *Uwagi o królewskim ustawodawstwie*, [w:] *Parlamentaryzm i prawodawstwo przez wieki*, pod red. J. Malca i W. Uruszczaka, Kraków 1999, s. 149-160.

²⁸ VC t. II/2, s. 170, art. 16. O rozwoju zasady jednomyślności w sejmie staropolskim zob. S. Russocki, *De l'accord commun au vote unanime: les activités de la Diète nobiliaire de Pologne, XVIème – XVIIIème siècles*, „Parliaments, Estates and Representation”, vol. 3, No. 1, June 1983, s. 7-21.

systemu parlamentarnego w państwie. Z kolei Zygmunt August tylko na drodze współpracy z sejmem doprowadził do istotnego umocnienia Rzeczypospolitej dzięki reformom ruchu egzekucji praw. To właśnie dzięki systemowi parlamentarnemu dawne państwo polskie nabierało cech społeczeństwa obywatelskiego, a jego kultura charakteru obywatelskiej kultury uczestniczącej²⁹. Wprawdzie uczestnictwo w życiu politycznym było ograniczone w zasadzie do jednego tylko stanu, to jest szlachty, jednak liczebność tzw. narodu politycznego w Polsce przewyższała znacząco liczbę osób mających czynne prawa polityczne w wielu państwach europejskich jeszcze w początkach XX w.

Dorobek prawodawczy sejmu radomskiego z 1505 r. był jednakże większy niż sama wspomniana konstytucja *Nihil novi*. Podjęte na sejmie w Radomiu uchwały zmierzały do uporządkowania istniejącego prawa. Między innymi art. 2 konstytucji „wieczystych” wyrażał zasadę, że każda ustawa obowiązuje dopiero z chwilą jej publikacji³⁰. Taka sama w swej istocie zasada prawna znalazła się dopiero w konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. Z kolei w art. 3 potwierdzono prawo nietykalności osobistej szlachty (*neminem captivabimus nisi iure victum*)³¹, a zarazem wyraźnie określono jego granice, stwierdzając, że nie dotyczy ono osób złej sławy, wpisanych do rejestru złoczyńców. Uchwalono z kolei tzw. konstytucje czasowe (*constitutiones temporales*), formalnie obowiązujące tylko do najbliższego sejmiku walnego³². Głównym ich celem była poprawa istniejącego stanu bezpieczeństwa państwa, ukroczenie nadużyć królewskich starostów, poprawa działalności sądów. Uchwalono także podatki – tzw. czopowe od wyszynku napojów alkoholowych oraz tzw. szos, obciążający własność miejską³³. Nie doszło natomiast do uchwalenia powszechnego poboru wiardunkowego wobec sprzeciwu posłów wielkopolskich³⁴.

Największe znaczenie w podjętym w Radomiu w 1505 r. dziele porządkowania prawa w Rzeczypospolitej miało z pewnością podjęcie akcji kodyfikacji prawa polskiego. Jej owocem stał się słynny Statut Jana Łaskiego, wielki zbiór

²⁹ W. Uruszczak, *Kultura polityczna i prawna w sejmie polskim doby odrodzenia*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XXXII, 1980, 2, s. 47-62; tegoż, *System władzy w Polsce ostatnich Jagiellonów (1506-1572)*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XXXVIII, 1986, 2, s. 41-62. Na „obywatelski” charakter społeczeństwa dawnej Polski zwraca uwagę dzisiaj wielu badaczy. Por. A. Sulima-Kamiński, *Historia Rzeczypospolitej wielu narodów 1505-1795. Obywatele, ich państwa, społeczeństwo, kultura*, Lublin 2000, passim. Z pewnością jednak pierwszeństwo w tym zakresie należy się Stanisławowi Grodzkiemu, autorowi pracy pt. *Obywatelstwo w szlacheckiej Rzeczypospolitej*, Kraków 1963 (= Zeszyty Naukowe UJ LXVII, Prace Prawnicze, z. 12).

³⁰ *Nullus obligatus fuerit ad novam constitutionem servandam, nisi ipsa primum per proclamationem in Regno publicetur*; art. [2] *De constitutionibus novis per proclamationem publicandis*. VC t. I/1, s. 138.

³¹ Użyto formuły: *nullum captivandum fore, nisi iure victus esset*. Por. VC t. I/1, s. 138.

³² *Constitutiones temporales Radomiensis Conventionis Generalis proxime praeteritae*, [w:] VC t. I/1, s. 143-147.

³³ Uniwersały poborowe, [w:] VC t. I/1, s. 148-151.

³⁴ *Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochonic*, wyd. J. Szujski, *Scriptores Rerum Polonicarum*, t. II, Kraków 1874, s. 58.

dawnego prawa, dzieło kanclerza wielkiego koronnego Jana Łaskiego³⁵. Zbiór ten po jego zatwierdzeniu przez króla obowiązywał jako urzędowe źródło poznania prawa pospolitego. Dzieło Łaskiego było wyrazem rosnącej roli prawa w dawnej Polsce jako fundamentu ładu społecznego w państwie. Jego przygotowanie i ogłoszenie drukiem w Krakowie w 1506 r. umożliwiło poznanie prawa przez jak najszersze kręgi społeczne. W Statucie Łaskiego znalazła się całość obowiązujących w Koronie praw pisanych. Zapowiadał to jego tytuł, który w tłumaczeniu na język polski brzmiał: „Przesławnego Królestwa Polskiego przywileje, konstytucje i zezwolenia urzędowe oraz uznane dekrety” (*Commune incliti Regni Poloniae privilegium constitutionum et indultum publicitus decretorum approbatorumque*). Był to obszerny foliań, liczący prawie 1000 kart. Pomieszczono w nim w pierwszym rzędzie źródła prawa polskiego, a więc statuty i dekrety królewskie, konstytucje sejmowe, traktaty międzynarodowe oraz dwa spisy prawa zwyczajowego ziemi krakowskiej. Poza tym zawierał on źródła prawa obowiązującego w miastach: *Speculum saxonum* (Zwierciadło saskie), *Ius civile Magdeburgensis* (Prawo miejskie Magdeburga) oraz romanistyczny traktat prawniczy nieznanego bliżej mistrza Rajmunda Partenopejczyka pod tytułem *Summa legis levis, brevis et utilis*, mający służyć jako podręcznik prawa.

Znamienne było, że nie zostały umieszczone w Statucie Łaskiego ani akty unii polsko-litewskiej z 1501 r., ani też przygotowany równoległe z nimi akt tzw. artykułów mielnickich, znany także pod nazwą „przywileju mielnickiego” dla senatu. Nieobecność tych dokumentów była następstwem wątpliwości co do ich mocy wiążącej. Były wydane przez króla–elekta i dla pełnej mocy wiążącej wymagały potwierdzenia po koronacji, do czego jednak nie doszło³⁶. Brakowało także potwierdzenia aktu unii mielnickiej, tzw. rewersału, przez radę wielkksiążęcą³⁷.

Polska XVI w. w swej formie ustrojowej była tzw. „monarchią mieszaną” (*monarchia mixta*), złożoną z instytucji reprezentujących formy „czyste”: króla (monarchia), senat (arystokracja), izba poselska (demokracja)³⁸. Podstawy systemu politycznego tworzyły: suwerenność prawa, wolności narodu politycznego czyli szlachty oraz konsensu wszystkich sił politycznych kraju. W państwie tym

³⁵ *Commune incliti Poloniae Regni privilegium constitutionum et indultum publicitus decretorum, approbatorumque, cum nonnullis iuribus tam divinis quam humanis per serenissimum principem et dominum dominum Alexandrum, dei gratia regem Poloniae, magnum ducem Lithuaniae, Russiae, Prussiaeque dominum et haeredem etc...* M. Cytowska, *Bibliografia druków urzędowych XVI wieku*, Wrocław 1961, poz. 1, s. 53-54. Zob. W. UruszczaK, *Próba kodyfikacji prawa polskiego w pierwszej połowie XVI w.*, Warszawa 1979, s. 72 i n.

³⁶ Zob. L. Sobolewski – W. UruszczaK, *Artykuły mielnickie z roku 1501*, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, t. XLII, 1990, z. 1/2, s. 31-61; oraz tychże, *The Constitutional Principles at the Time of the Polish Nobiliary Commonwealth as found in the Mielnik Articles of 1501*, „Review of Comparative Law”, nr 8, 2003, s. 59-93.

³⁷ J. Bardach, *O Rzeczpospolitą...*, s. 16.

³⁸ J. Ekles, *Trójpodział władzy i zgoda wszystkich. Naczelne zasady ustroju mieszanego w staropolskiej refleksji politycznej*, Siedlce 2001.

definiowanym jako „Respublica” (Rzeczpospolita) sejm stał się od 1505 r., co przesądzała konstytucja *Nihil novi*, głównym ciałem deliberującym i prawodawczym dla państwa³⁹. Umożliwiła to postępująca w ciągu XVI w. aktywizacja politycznej średniej i drobnej szlachty, dla której sejmiki ziemskie oraz reprezentatywny sejm walny stwarzały szansę partycypacji w życiu politycznym państwa i dawały tym samym gwarancję zachowania zdobytych wolności⁴⁰.

Na sejmie w Radomiu nie doszło do urzeczywistnienia unii parlamentarnej między Koroną a Litwą ani też z Prusami Królewskimi, do której zachętą miała być z pewnością ustawa *Nihil novi*, i co – jak się wydaje – stanowiło zasadniczy polityczny motyw jej wydania. Jej treść miała uspokajać obawy Litwinów i Rusinów z Wielkiego Księstwa czy Prusaków z Prus Królewskich, że unia zmierza do poddania ich pod dominację polską. Wyrażona w *Nihil novi* zasada zgody jako fundament każdej nowej ustawy ingerującej w istniejące *status quo* w sferze praw i wolności publicznych miała być gwarancją równości i równouprawnienia wszystkich członków Rzeczypospolitej.

Zainicjowany na sejmie radomskim „Statut Jana Łaskiego”, ogłoszony drukiem w 1506 r., odegrał doniosłą rolę nie tylko jako źródło poznania prawa, a więc kodeks wykorzystywany w praktyce. Kanclerz Jan Łaski przygotował statut z myślą budowy rzeczpospolitej praworządnej, w której rozumne prawo spełnia rolę fundamentu ładu i sprawiedliwości. Tylko praworządna rzeczpospolita, w której nie *arbitrium* władcy, ale prawo i sprawiedliwość decydowały o sprawach publicznych i losie osób prywatnych, mogła zdobyć zaufanie narodów ościennych i skłonić ich do przyjęcia unii. Choć w 1505 r. do unii nie doszło, trwałym jego dorobkiem stała się konstytucja *Nihil novi*, wytyczająca drogę do stworzenia w przyszłości federacji Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa na drodze unii parlamentarnej. Dla Wielkiego Księstwa wskazywała ona także kierunek przebudowy społecznej i ustrojowej. Urzeczywistnienie unii parlamentarnej państw jagiellońskich wymagało powołania do życia w poszczególnych województwach Wielkiego Księstwa sejmików ziemskich w celu wyboru posłów reprezentujących średnią i drobniejszą litewsko-ruską szlachtę, dzięki czemu rodziła się szansa jej emancypacji spod dominacji możnowładztwa⁴¹.

³⁹ Por. słowa Jana Krasieńskiego o systemie politycznym Polski XVI w.: *Universa Reiublicae Poloniae ratio, huc spectare videtur, ut regi apud Polonos, sit constitutis legibus imperandum. Ex quo longa diversa esse, caeterorum gubernacula regnorum, constat. Ibi enim, quidquid regibus placuit, iuris habet vigorem: hic non modo nullam Rex sine senatus consilio, et nobilitatis assensu, fert legem, sed certis legibus obtemperare iubetur*” (*Joannis Crassini Polonia, Bononiae 1574*, k. 40).

⁴⁰ „Wielka ta wolność pospolita, iż pan nie rządzi, jako chce i jako mu się zda, ani też żadna lekka osoba, ale brat mój, krew moja, o którego także wiele idzie, jako i o mię, i milej mi to, wolnemu człowieku, znosić, na co sam i brat mój na to ode mnie wysadzony przyzwoli” (*Naprawa Rzeczypospolitej. Do elekcyj nowego króla*, [w:] *Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia*, wyd. J. Czubek, w Krakowie 1906, s. 202).

⁴¹ Reformę tę ustanowił litewski sejm wileński w latach 1565/66. Zob. A. Zakrzewski, *Sejmiki Wielkiego Księstwa Litewskiego XVI–XVIII w. Ustrój, funkcjonowanie: sejmik trocki*, Warszawa 2000, s. 19-20.

Nowoczesny współczesny konstytucjonalizm odwołuje się do myśli politycznej Jana Jakuba Rousseau i jego teorii umowy społecznej, zgodnie z którą ustawy mają swoje źródło w woli zbiorowej (*volonté générale*) ludu. Bliską temu ideę zawierała ustawa radomska *Nihil novi*. Uwidaczniała ona więc idee ustrojowe, które w innych państwach europejskich zyskiwały uznanie dopiero w wieku XVIII i XIX. Sama zaś *Nihil novi*, jak też sejm radomski, do którego przykładu odwoływano się w czasie debat unijnych w 1569 r.⁴², ułatwiły unię lubelską. Zbudowały więc prawny fundament dla Rzeczypospolitej Obojga, a ściślej, wielu narodów.

ANEKS

Senatorowie i posłowie ziemscy obecni na sejmie w Radomiu w 1505 roku

Senatorowie⁴³

Arcybiskupi

1. arcybiskup gnieźnieński Andrzej Róža Borzyszewski
2. elekt arcybiskup lwowski Bernard Wilczek de Lubień

Biskupi

3. krakowski Jan Konarski
4. włocławski (kujawski) Wincenty Przerembski
5. poznański Jan Lubrański
6. warmiński Łukasz Watzenrode
7. przemyski Maciej Drzewicki, podkanclerzy koronny
8. wilneński Wojciech Tabor
9. żmudzki (miednicki) Marcin
10. kasztelan krakowski Spytek Jarosławski z Jarosławia

Wojewodowie

11. sandomierski Jan Tarnowski
12. trocki Jan Zabrzeziński, marszałek Wielkiego Księstwa Litewskiego
13. kaliski Mikołaj Gardzina z Lubrańca, starosta łęczycki
14. łęczycki Piotr Myszkowski z Mirowa
15. kasztelan trocki Stanisław Janowicz, starosta żmudzki
16. marszałek nadworny litewski, książę Michał Gliński, starosta bielski
17. hetman wielki litewski Stanisław Kiszka
18. połocki Stanisław Hlebowicz
19. brzeski Mikołaj Kościelecki
20. inowłocławski Mikołaj Kretkowski
21. ruski Jan Tarnowski
22. lubelski Mikołaj Kurozwęcki
23. rawski Prandota Trzciański

⁴² O. Halecki, op. cit., s. 34.

⁴³ Nazwiska senatorów ustalono na podstawie wykazu świadków w konstytucjach sejmowych. Zob. VC t. I/1, s. 143 i 147.

Kasztelanowie

24. kaliski Jan Jarand z Brudzowa
25. sieradzki Jan Przerembski
26. lwowski Stanisław Chodecki
27. gnieźnieński Janusz Latański
28. wojnicki Jakub Sieklucki
29. sądecki Jan Słupecki
30. wiślicki Piotr Szafraniec z Pieskowej Skały
31. biecki Jan Jordan z Zakliczyna
32. radomski Stanisław z Młodziejowic
33. zawichojski Marcin Skotnicki z Bogorii
34. międzyrzecki Stanisław z Potulic
35. łódzki Piotr z Opalenicy
36. nakielski Piotr Górski
37. dobrzyński Mikołaj z Radzikowa
38. wizneński Stanisław z Srzeńska
39. kruszewicki Andrzej z Oporowa
40. rawski Piotr z Niemygłowa
41. połaniecki Paweł z Chodczy
42. czechowski Mikołaj Myssoпад
43. konarski Jan Szamowski

Ministrowie niesprawujący innych godności senatorskich

44. kanclerz wielki Jan Łaski
45. podskarbi koronny Jakub z Szydłowca

Sekretarze królewscy

46. Wojciech Górski, scholastyk wrocławski
47. miecznik krakowski Mikołaj Firlej z Dąbrowicy, starosta lubelski
48. Mikołaj Bartnicki, kustosz płocki

Podkomorzowie

49. dobrzyński Wojciech Skóra z Gaja
50. lwowski Derśław Wilczek z Lubienia
51. lubelski Stanisław z Kazanowa
52. nadworny Stanisław Szafraniec z Pieskowej Skały

Posłowie ziemscy⁴⁴

Małopolska

Województwo krakowskie

1. Stanisław z Brzezia, cześnik sandomierski
2. Mikołaj Cikowski, miecznik krakowski
3. Jakub Lubomirski, sędzia grodzki krakowski
4. Hieron Branicki

⁴⁴ Nazwiska posłów wg A. Pawińskiego, [w:] *Sejmiki ziemskie...*, ibidem, s. 220-221.

Województwo sandomierskie

1. Jan Biechowski, podsędek ziemski krakowski
2. Stanisław ze Sprowy, starosta opoczyński
3. Mikołaj Ligeza
4. Jan Bochotnicki

Województwo lubelskie

1. Paweł z Chodcza, kasztelan połaniecki
2. Piotr Kijanski

Województwo ruskie

1. Jan Herbort
2. Jan Łyskakowski, wojski przemyski

Ziemia belska

1. Paweł Zbrożek
2. Jakbu Morawiec

Ziemia chełmska

1. Jan Struś
2. Derstaw Wirzbicki

Wielkopolska

Województwo kaliskie

1. Stanisław Potulicki, kasztelan międzyrzecki

Województwo sieradzkie

1. Andrzej Oporowski
2. Jarosław Łaski, wojski sieradzki⁴⁵
3. Piotr Wspinek z Będkowa⁴⁶

Ziemia rawska

1. Piotr Głowieński, chorąży rawski

Ziemia sochaczewska

1. Jan Grochowski

⁴⁵ Wg MRPS III, 2169, s. 142

⁴⁶ Tamże.

LA DIETE GÉNÉRALE DE TOUS LES NOTRE PAYS
LA DIETE DE RADOM EN 1505 ET LA CONSTITUTION *NIHIL NOVI*

R é s u m é

Le jour du 23 décembre 1504, le roi de Pologne Aleksandre Jagellon a annoncé la convocation de la Diète à Radom pour le jour du 9 février 1505. Le but de cette Diète était l'aboutissement à l'union parlementaire de tous les pays dont le gouvernement appartenait au roi Aleksandre, à savoir le Royaume de Pologne, le Grand Duché de Lituanie et la Prusse. Dans les bans royaux publiés à cette occasion (ci-nommées *litterae conventuales*), le roi nommait la diète future comme une «diète générale de tous notre pays» (*diaeta universis nostris generalis*) ou les cette diète, outre les sénateurs et les députés polonais, ont été invités les représentants du Conseil du Grand Duché de Lituanie et de la Prusse.

L'ouverture de la Diète a eu lieu le 30 mars et les débats ont été continués jusqu'au 31 mai 1505. Le but principal, c'est à dire l'union n'a pas abouti. A Radom, ne sont arrivés que quelques dignitaires de la Lituanie qui personnellement supportaient le plan de l'union polono-lituanien. Ils n'avaient pas du mandat de l'ensemble du Grand Conseil de la Lituanie. Pareillement, à Radom, les représentants de la Prusse s'oposaient à l'union plus proche avec le Royaume de Pologne. Ils ne voulaient guère pas délibérer sur les choses communes avec les sénateurs et les députés polonais mais directement avec le roi et ses conseillers.

Malgré l'échec de l'union, le bagage législatif de la Diète de Radom était considérable. Nottament à la Diète, on a voté les lois perpétuelles (*constitutiones perpetuae*) avec la fameuse constitution *Nihil novi* à la tête. Cette loi a fini le porcéssus historique de la formation du système parlementaire de la Pologne, notamment de la formation la Diète Générale du Royaume composée de deux chambres, celle du Sénat et des députés. Désormais, parmi les institutions de l'Etat, la place principale a pris la Diète Générale (en polonais : *Sejm walny*) qui exerçait le pouvoir législatif pour tout le Royaume. Avant 1505, de point de vue juridique la position de la Diète Générale ne se distinguait pas de celle des assemblées provinciales ou celles de voivodies (en polonais : *sejmiki*, «dietines»), et le roi avait toujours le choix entre la convocation de la Diète ou les dietines. La constitution *Nihil novi* témoignait le chagement du système institutionnel de la Pologne qui est passé de la monarchie aristocratique au temps des premiers Jagellons à la monarchie parlementaire à l'époque moderne. Il faut aussi voir le but politique de la loi *Nihil novi*, qui surtout était adressée aux élites du Grand Duché de la Lituanie et ceux de la Prusse. Ses dispositions devraient faire disparaître les appréhensions des Lituanien et les Rutheniens et ceux des Prussiens, que l'union avec la Pologne les soumettrait sous la domination polonaise. Clairement exprimé par la *Nihil novi*, le principe de consentement (*consensus*) de la Diète comme le fondement de chaque nouvelle loi intervenante au status quo dans le domaine des lois et des libertés publiques, garantissait l'égalité et la patité de tous les membres de la République.

